

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ
О.О.БОГОМОЛЬЦЯ

Кафедра загальної і медичної психології

КУРСОВА РОБОТА

на тему

**“Гендерні відмінності у побудові міжособистісних відносин в
юнацькому віці”**

Виконала:

Студентка II курсу Поправка Анастасія
Олександрівна групи 7901
медико-психологічного факультету

Науковий керівник:

канд.психол.наук,
доцент кафедри загальної і медичної
психології

Городнова Надія Миколаївна

Завідувач кафедри
професор Матяш М.М

Київ - 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....	6
1.1. Поняття про «гендер» та гендерні відмінності.....	6
1.2. Вікові особливості гендерної міжособистісної взаємодії юнацького періоду та інших вікових етапів	8
1.3. Міжособистісні відносини, як психологічний феномен та їх складові	11
1.4. Форми поведінки особистості у міжособистісній взаємодії.....	19
1.5. Особливості прояву гендерних стереотипів у процесі спілкування.....	28
РОЗДІЛ ІІ. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У РАННІЙ ЮНОСТІ	33
1. Вивчення взаємозв'язку гендерних стереотипів та їх впливу на якість міжособистісних відносин та поведінку людини.....	33
2. Проведення експериментального дослідження.....	36
3. Психологічний аналіз та інтерпретація результатів дослідження.....	37
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	47
ДОДАТКИ.....	48

ВСТУП

Ще в 60-ті роки поняття «гендер» в тому значенні, як воно використовується сьогодні – співвідношення людей різної статі» або «соціальний конструкт статі», – було абсолютно невідоме і вживалось для описання лише граматичної категорії, яка дослівно перекладається українською мовою як «рід». Вживання цього терміну поза межами граматики вважалось абсурдом.

Гендер (статева роль) — поняття культурне і соціальне. Воно визначає риси характеру та особливості поведінки, які вважають характерними для чоловіків і жінок у певному суспільстві. Наприклад, у більшості культур жінкам приписують такі риси вдачі, як турботливість, поступливість, емоційність, а чоловікам — лідерство, стриманість.

Реальна поведінка конкретної людини може відповідати прийнятій у суспільстві, а може, навпаки, вважатися характерною для протилежної статі. Так, чоловіки бувають мужніми і турботливими, а жінки — ніжними й енергійними. У цьому немає нічого поганого. Понад те, вважається, що поєднання в одній людині традиційно чоловічих і жіночих рис характеру робить її повноцінною і надзвичайно дієздатною особистістю, яка вибирає стиль поведінки залежно від конкретної ситуації, а не обмежується тим, що відведено для її статі.

Від народження батьки виховують дитину відповідно до її статі. Щодо цього в усіх країнах існує чимало традицій. Наприклад, дівчаткам купують одяг рожевого кольору, а хлопчикам — блакитного; дівчаткам дарують ляльки, а хлопчикам — машинки.

Батьки заохочують поведінку дитини, яка відповідає їхнім уявленням про те, як мають поводитися хлопчики і дівчатка. Формування гендерних ролей відбувається і під впливом вихователів, учителів, церкви, сусідів, телебачення.

Поняття гендерної рівності означає, що всі люди мають свободу вибору для розвитку своїх здібностей без обмежень, пов'язаних із гендерними ролями та стереотипами.

Гендерна рівність виключає подвійні стандарти щодо чоловіків і жінок, тобто різне ставлення до людей залежно від їхньої статі та гендерної ідентичності. Гендерна рівність не скасовує статевих і гендерних відмінностей, але дозволяє кожній людині знайти свій спосіб самореалізації, визначити свій життєвий вибір незалежно від звичних гендерних стереотипів.

Спрощені уявлення про те, як мають поводитися люди різної статі, який одяг носити і чим займатися, називають *гендерними стереотипами*.

Гендерні стереотипи відображають те, що є характерним для більшості людей тієї чи тієї статі, і не враховують індивідуальних особливостей. Наприклад, емоційність вважається характерною жіночою рисою, а стриманість — чоловічою. Однак є чимало емоційних чоловіків і стриманих жінок.

Прийняті у суспільстві гендерні стереотипи впливають не лише на те, чого дівчата і хлопці навчаються і чим займаються, а й на їхні стосунки, зокрема і статеві. Ці стереотипи визначають, як дівчата і хлопці повинні поводитися до одруження, хто з них має бути ініціатором стосунків, хто відповідає за можливі негативні наслідки (наприклад, вагітність).

Більшість гендерних стереотипів допомагають хлопчикам і дівчаткам підготуватися до соціальних ролей, які вони виконуватимуть у дорослому житті, — матері чи батька, чоловіка чи дружини. Проте частина гендерних стереотипів сформувалася дуже давно, в цілком інших історичних умовах. Багато з них застаріли й нерідко обмежують можливості людей у сучасному світі.

Деякі гендерні стереотипи особливо небезпечні, оскільки підвищують уразливість в умовах епідемії ВІЛ/СНІДу. На початку епідемії здавалося, що ризик інфікування ВІЛ для жінок мінімальний, оскільки вона стосувалася переважно чоловіків — споживачів ін'єкційних наркотиків. В останні десять років ситуація кардинально змінилася, і жінки з периферії епідемії перемістилися в її епіцентр. Коли епідемія виходить за межі споживачів наркотиків, найбільш постраждалою соціальною групою стають жінки, які інфікуються від своїх чоловіків і статевих партнерів.

Отже, актуальність проблеми гендерних міжособистісних відносин та гендерних стереотипів на сучасному етапі очевидна.

Об'єкт дослідження: міжособистісні відносини.

Предмет дослідження: гендерні особливості міжособистісних відносин між хлопцями та дівчатами юнацького віку.

Мета дослідження: теоретично дослідити особливості та сутність .

Завдання дослідження:

1. Вивчення відмінностей в міжособистісних відносинах в юнацькому віці, пов'язаних зі статтю.
2. Здійснити теоретичний аналіз наукових гіпотез про міжособистісні відносини, як феномен та їх складові.
3. Проаналізувати гендерні стереотипи та їх вплив на процес спілкування, якість міжособистісних відносин та поведінку людини.

Методи – аналіз, синтез, узагальнення, анкетування, спостереження, бесіда.

Експериментальна база: студенти 1, 2 курсів медико-психологічного, медичного факультетів НМУ ім. О. О. Богомольця.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

1.1. Поняття про «гендер» та гендерні відмінності

На життєву позицію людини, його світогляд, ціннісні орієнтації, в тому числі в області сімейних відносин, впливає ряд деяких особливостей і відмінностей: особистісних, вікових, гендерних.

У психології гендер - це соціально біологічна характеристика, за допомогою якої люди дають визначення поняттям "чоловік" і "жінка". Соціальні психологи вважають, що дві основні причини, через які люди намагаються відповідати гендерним очікуванням, - це нормативний та інформаційний тиск. Термін "нормативний тиск" описує механізм того, як людина змушена підлаштовуватися під суспільні чи групові очікування, щоб суспільство не відкинуло його.

Інформаційний тиск викликаний тим що, розширюючи наші знання про себе і про світ, прагнучи зрозуміти, якої позиції слід дотримуватися в тих чи інших соціальних питаннях, ми більшою мірою спираємося не на власний досвід, а на інформацію, надану оточуючими.

У найширшому розумінні гендер можна визначити так:

- гендер – це змодельована суспільством та підтримувана соціальними інститутами система цінностей, норм і характеристик чоловічої й жіночої поведінки, стилю життя та способу мислення, ролей та відносин жінок і чоловіків, набутих ними як особистостями в процесі соціалізації, що насамперед визначається соціальним,

політичним, економічним і культурним контекстами буття й фіксує уявлення про жінку та чоловіка залежно від їх статі.

Поняття, як і люди, мають свій вік і місце народження. Термін “гендер” виник у Великій Британії. У перекладі з англійської мови гендер буквально означає граматичний рід – чоловічий, жіночий, середній. Надалі це поняття почало означати соціо-статеві характеристики статі, на відміну від власне біологічних (генетико-морфологічних, анатомічних, фізіологічних), – із властивими їй характеристиками способу життя, поведінки, намірів і прагнень тощо. Гендер стосується не тільки чоловіків та жінок як окремих індивідів, а й характеризує відносини поміж ними як соціально-демографічними групами та гендерні відносини в цілому – те, як реалізуються соціальні ролі жінок і чоловіків, дівчаток та хлопчиків, як вони соціально вибудовуються.

Гендер відрізняється від поняття “sex”, яке перекладається як “стать”, тобто як здатність або нездатність виношувати й народжувати дітей. Біологічна стать виражає природні, біологічно задані відмінності між чоловіком і жінкою. Якщо стать задається природно, то гендер конструюється соціально та зумовлений культурою суспільства в конкретний історичний період. Гендер характеризує осіб і жіночої, й чоловічої статей, будучи продуктом соціалізації.

Гендер – досить складне поняття, оскільки розкриває багатоаспектний зміст явища. У науковій літературі воно вживається в кількох значеннях:

- гендер як соціально-рольова й культурна інтерпретація рис особистості та моделей поведінки чоловіка і жінки, на відміну від біологічної;
- гендер як набуття соціальності індивідами, що народилися в біологічних категоріях жіночої або чоловічої статей;
- гендер як політика рівних прав і можливостей чоловіків та жінок, а також діяльність зі створення механізмів щодо її реалізації.

Безліч досліджень доводять, що психологічні відмінності між чоловіками і жінками - наслідок соціальних і культурних факторів, що ці відмінності виникають і формуються в процесі особливостей сімейного виховання хлопчиків і дівчаток, під впливом культурних зразків: це «чоловіче», а це «жіноче».

Вивчаючи **гендерні відмінності** психологи зробили висновок, що емоції і почуття у чоловіків і жінок однакові, але в зв'язку з їх гендерними ролями вони висловлюють їх по-різному.

Відмінності в емоційності між чоловіками і жінками можна розглядати на декількох рівнях. На одному рівні ми маємо справу зі здатністю розуміти емоційні стани інших (емпатія) та вмінням висловити це розуміння (емпатична експресія). На іншому нас цікавить переживання самою людиною своїх емоцій (емоційні переживання) та його способи ці емоції висловлювати (емоційна експресія).

Як показують дослідження чоловіки не гірше за жінок здатні визначати почуття інших і внутрішньо співпереживати їм, але вони зацікавлені в тому, що б оточуючі ніяк не помітили цього за їхньою поведінкою. Чоловіки не бажають, що б оточуючі бачили їх емпатичними, так як це не відповідає їх гендерній ролі. Чоловіки часто опиняються в ситуаціях, які вимагають від них прояву сили, незалежності, владності, прагнення до змагання – якостей, які навряд чи поєднуються з емпатійною чуйністю. Що стосується переживання і вираження власних емоцій, то за даними досліджень чоловіки і жінки мають однакову емоційність, але виражають свої емоції з різним ступенем інтенсивності. Емоційна жорсткість вважається однією з найважливіших описових характеристик «справжнього чоловіка».

1.2. Вікові особливості гендерної міжособистісної взаємодії юнацького періоду та інших вікових етапів

Міжособистісні відносини давно вже є предметом вивчення багатьох суспільних і гуманітарних наук, і це дозволяє глибше зрозуміти їх соціальні витоки і тенденції розвитку. Рання юність означає зростання самостійності, емансипацію від батьків і переорієнтацію на однолітків. Це період бурхливого зростання самосвідомості і обумовленої цим потреби в інтимності. Всі почуття і стосунки цього віку відрізняються виключно яскравим емоційним забарвленням.

Хлопчики з самого раннього віку активніше дівчаток вступають в контакти з іншими дітьми, затівають спільні ігри і т. д. Почуття приналежності до групи однолітків і спілкування з ними для чоловіків різного віку значно важливіше, ніж для жінок. Спілкування дівчат виглядає більш пасивним, зате більш дружнім і виборчим. Судячи з даних психологічних досліджень, юнаки спочатку вступають в контакти один з одним і лише потім, в ході ігрового або ділової взаємодії, у них складається позитивна установка, з'являється духовна тяга один до одного.

Дівчата, навпаки, вступають в контакт головним чином з тими, хто їм подобається, зміст спільної діяльності для них порівняно другорядний. З раннього віку хлопчики схильні до більш широкого, а дівчатка - до більш вузького колу спілкування. Хлопчики частіше грають великими групами, а дівчатка - по двоє або по троє. Дружні пари дівчат більш виняткові, закриті для сторонніх, ніж юнацькі компанії. Але юнацькі компанії мають більш строгий і стійкий порядок, систему лідерства і т. д.

В дошкільному віці в життя дитини щільно й вже назавжди входять інші діти – однолітки. Між дошкільниками розгортається складна й часто навіть драматична картина відношень. Вони дружать, сваряться, миряться, ображаються, виявляють ревності (ревнують), допомагають, а інколи й капостять один одному. Всі ці відносини гостро ними переживаються, мають різне емоційне забарвлення. Емоційна напруга та конфліктність в царині дитячих відносин значно вищі, аніж при спілкуванні з дорослими.

В дошкільному віці дитина чекає від однолітка співучасті у своїх забавах і прагне до самовираження. Їй необхідно й достатньо, щоб одноліток приєднався до її забав, підсилив веселий стан. Кожен учасник такого спілкування піклується, здебільш, про те, щоб привернути увагу до себе й отримати емоційний відгук партнера. Спілкування малюків цілком залежить від конкретних обставин, в яких відбувається взаємодія, від того, що робить інша дитина і що в неї в руках.

Юнацький вік- це період безпосередньої підготовки особистості до самостійного життя, вибору професії та виконання соціальних функцій дорослої людини. У цьому віці кризовими є стосунки на макрорівні. Вони викликаються

особливим мотивом афіліації, що являє собою прагнення просто бути поруч з людиною, доторкатися до неї і до її внутрішнього світу, ділити з нею радощі і неприємності життя. Цей мотив зумовлює спілкування без будь-якої матеріальної, фізіологічної або соціальної зацікавленості. Це є абсолютно особливий контакт-контакт внутрішніх світів.

Рання юність – пора важливих інтелектуальних, емоційних, моральних та вольових змін. Міжособистісна взаємодія у цьому віці набуває особливої значущості, оскільки одним з провідних його потреб стає прагнення до близьких особистісних контактів. У цей період юнак глибше осмислює свої переживання, а також більш адекватно сприймає й оцінює свої якості. Таке рефлексування відбувається на основі знань про інших людей та взаємодії з ними.

В дружбі та коханні відбувається взаємопрезентація внутрішніх світів. Відкриття такої взаємодії та світу іншого є чи не найбільшим надбанням юності.

Дружба та кохання- взаємини найвищого ціннісно-етичного рівня вперше переживаються саме в цьому віці.

Змінюється і характер спілкування з ровесниками. Зменшується к кількість друзів за рахунок зміни якості дружби, вона набуває інтимно-особистісного значення. Наростає значення індивідуальних емоційних контактів та прихильності. Посилюється потреба у зустрічному розумінні з боку оточуючих ровесників, спілкування з якими залишається сповідальним. З кращим другом або подругою обговорюються найбільш гострі переживання, які пов'язані з різними життєвими подіями. Дружні стосунки вимагають взаєморозуміння, внутрішньої близькості, відвертості. Вони засновані на ставленні до іншого, як до самого себе й підтримують самоповагу, самосприйняття. Напруга у взаєминах виникає лише тоді, коли товарииськість буває егоцентричною, коли не виявляється інтерес до почуттів та думок друга.

Ставлення ровесників диференціюється, критерії їх оцінок набувають множинності: одного високо оцінюють за знання і обирають його для спільних занять, іншого- за успіхи в спорті: з ним відвідують спортивні секції. Але існує тенденція переносу ставлення до ровесника, як до друга за декількома

найважливішими для себе критеріями, наприклад, за успіхами в навчанні та за моральними цінностями.

Дружба заснована на свободі, але на взаємних почуттях та дотриманні моральних законів. Дружба має моральну природу: головне- чесність та вимогливість, розум та здатність оцінювати своє «Я» в його власній сутності.

У взаємовідносинах з дорослими людьми (батьки, вчителі), соціальна ситуація розвитку теж змінюється. Батьки, навчившись ставитися до своїх дітей, як до дорослих партнерів у спілкування, зустрічаються з «бар'єром дистанції спілкування». Він полягає в тому, що більшість юнаків складають враження відкритих людей, активно йдуть на близький контакт з дорослими, яким довіряють, діляться своїми проблемами досить відверто. Після такого дорослі вважають, що юнаки готові ділитися найінтимнішими подробицями і чекають допомоги від них. У цьому випадку доцільна допомога у вигляді порад, роз'яснень, але поступово виникає відчуття, що чим активнішою вона стає і чим глибше проникає у внутрішній світ юнака дорослий, тим закритішою стає молода людина й у дорослого виникає чітке відчуття відсторонення та інколи й відкритого опору.

1.3. Міжособистісні відносини, як психологічний феномен та їх складові

Одна з найважливіших потреб людини- це спілкування і відносини.

Міжособистісні відносини дівчат і юнаків завжди цікавили багато вчених, як вони будують свої відносини з друзями, близькими людьми. Хто більш емпатійний, стриманий, турботливий, агресивний і т.д. Однак з часом чоловіки ставали більш фемінними, а жінки маскуліnnими. Тому ця тема актуальна і зараз.

Спілкування - це інформаційна і предметна взаємодія, в процесі якої виявляються і формуються міжособистісні відносини.

Міжособистісні стосунки - це суб'єктивні зв'язки та ставлення, які існують між людьми в соціальних групах. Це певна система міжособистісних настанов, ціннісних орієнтацій, очікувань, які визначають зміст спільної життєдіяльності людей.

Характерною ознакою міжособистісних стосунків є їх емоційне забарвлення. Отже, ми можемо визначити їх як взаємини людей, що формуються в процесі безпосередньої взаємодії в групі, мають неформальний характер і містять емоційно забарвлену та обопільне значущу оцінку партнерів по спілкуванню.

Оцінка міжособистісних стосунків передбачає проведення їхньої класифікації. Так, виділяються стосунки знайомства, приятелювання, дружби і т.д. Коли один із партнерів сприймає ці стосунки тільки як знайомство, а інший - як дружбу, то виникає непорозуміння. Тому міжособистісні стосунки можна визначити як взаємну готовність партнерів до певного типу почуттів, домагань, очікувань, поведінки.

М. Обозов пропонує таку класифікацію міжособистісних стосунків:

- товариські;
- дружні;
- любовні;
- подружні;
- родинні;
- деструктивні.

Вона спирається на кілька критеріїв: глибину стосунків, вибірковість щодо партнерів, функції стосунків.

Головним критерієм розрізнення міжособистісних стосунків є рівень включення особистості в стосунки.

У структурі особистості виділяють такі рівні: загально-видові, соціокультурні, психологічні, індивідуальні. Найбільше включення індивідуальних характеристик особистості відбувається у дружніх, подружніх стосунках. Стосунки знайомства, приятелювання обмежуються включенням у взаємодію переважно видових та соціокультурних особливостей особистості.

Другий критерій - вибірковість щодо партнерів - можна визначити як кількість ознак, що мають значення для встановлення та відтворення стосунків. Найбільшу

вибірковість виявляють стосунки дружби, подружні, кохання, найменшу - знайомства. Середня кількість осіб, уведених у стосунки знайомства особистості, 150-500, приятелювання – 70-150, стосунки дружби охоплюють 2-3 особи.

Функції стосунків виявляються в розрізненні їх змісту, психологічного смислу для партнерів. Додатковими критеріями розрізнення міжособистісних стосунків є дистанція між партнерами, тривалість та кількість контактів, норми стосунків, вимоги до умов контакту. Загальна залежність тут така - з поглибленням стосунків скорочується дистанція, збільшується частота контактів.

Міжособистісні стосунки є найбільш значущими для особистості. Неофіційність, особиста значущість, емоційна насиченість становлять основу для впливу міжособистісних стосунків на особистість.

Міжособистісні стосунки охоплюють широке коло явищ, але головним регулятором сталості, глибини, неповторності міжособистісних стосунків є привабливість однієї людини для іншої.

Тому стан задоволеності-незадоволеності виступає основним критерієм оцінки таким стосунків. Привабливість складається з почуттів симпатії та притягання. Якщо симпатія-антипатія - це переживання задоволення та незадоволення від контактів з іншими людьми, то притягання-відштовхування - практична складова цих переживань (М. Обозов).

Міжособистісна привабливість-непривабливість може набувати характеру сталих зв'язків між людьми й переходити у взаємну прихильність або неприхильність. Прагнення бути разом може стати потребою, і тоді ми говоримо про певний тип міжособистісних стосунків: приятельських, дружніх, товариських, подружніх. У регуляції стосунків беруть участь три мотиваційні аспекти: "я хочу", "я можу" і "треба". Особистого бажання ("я хочу") недостатньо для виникнення стосунків.

Необхідне узгодження взаємних бажань і можливостей ("я можу"). Л "треба" - найважливіший аспект утворення, розвитку або руйнування стосунків. Так, дружні стосунки можуть зайти в суперечність із виробничими, моральними. Суспільні відносини або стимулюють, або руйнують міжособистісні стосунки. Суспільство прагне привести міжособистісні стосунки у відповідність до суспільних відносин.

Існує зв'язок між діловими та міжособистісними стосунками. Незбіг близьких міжособистісних стосунків та ділової активності очевидний, але не може бути суспільних відносин у "чистому" вигляді, без особистісного компонента. У будь-яких взаємодіях завжди присутній компонент привабливості-непривабливості. Питання полягає лише в тому, де присутність цього компонента виправдана. На виробництві результат спільної діяльності - економічна ефективність, це головний критерій оцінки користі або шкоди міжособистісних стосунків.

Потрібно визначити ступінь близькості міжособистісних стосунків та прийнятність до тих чи інших обставин. За умов, коли вимагається дотримуватися виробничих та економічних норм, близькі, інтимні стосунки заважають. З іншого боку, перетворення міжособистісних стосунків у функціональні може призвести до їх руйнування або втрати задоволення від них. Неадекватні прагнення у стосунках, як і їхній прояв у поведінці, спричинюють виникнення напруженості та конфліктів.

Взаємний обмін думками, почуттями, вчинками в процесі взаємодії викликає в людини зміну поведінки, установок, оцінок. У ньому разі йдеться про феномен взаємовпливу.

Взаємовплив спрямований на формування сталих оцінок, учинків, що характеризуються подібністю. Це сприяє зближенню, поєднанню інтересів і ціннісних орієнтацій - відбувається процес уподібнення членів однієї групи. Механізмами взаємовпливу є імітація, навіювання, конформність, переконання.

Імітація - неспрямований вплив, що не ставить перед собою спеціальної цілі, але має кінцевий ефект і є найпростішою формою відображення людиною поведінки інших людей. На основі імітації пізніше формуються інші регулятори взаємовпливу - навіювання, конформність, переконання. Вони регулюють норми міжособистісного спілкування. Норми, у свою чергу, визначають характер міжособистісних стосунків. Наявність відпрацьованих норм демонструє однозначність у розумінні та оцінці подій.

Навіювання - найменш усвідомлюваний процес - ґрунтується на некритичному наслідуванні зразків поведінки іншої людини. Навіювання може бути

пряме (коли один із партнерів по спілкуванню ставить перед собою таке завдання) і непряме, мимовільне.

Конформність, на відміну від навіювання, є процесом свідомої зміни оцінок, установок, поведінки під впливом групи. Це виражається у свідомій зміні ціннісних орієнтацій, прийнятті групових норм, очікувань та ролі, яку нав'язує група. Міра прийняття особистістю зовнішніх оцінок і норм поведінки свідчить про ступінь її конформності. Прийняття норм може мати поверховий характер або ж глибинний, пов'язаний зі зміною диспозицій особистості. Соціальні ролі особистості показують, як глибоко вона сприймає груповий тиск, виявляючи певну конформність.

Слід чітко розрізняти конформність як ситуативне явище та конформізм як рису характеру. Конформність виявляється в повсякденному житті, оскільки людині доводиться узгоджувати свою поведінку з іншими людьми, з певними соціальними нормами. Конформізм як особистісна риса - це готовність людини змінювати власну поведінку, роль, думки та переконання відповідно до нав'язаних їй норм, оцінок.

Переконання - процес свідомого прийняття оцінок, думок і стереотипів поведінки, що належать групі. У процесі переконання відбувається звертання в основному до раціональних сторін психіки, досвіду, знань, логічного мислення, хоча все це не виключає участі емоцій та почуттів.

У повсякденній практиці спілкування явища навіювання, конформності, переконання ідуть поряд. Вплив людини на людину - процес багатоплановий, проте можна виділити кілька його загальних умов. Ступінь конформності та переконаності залежить від того, хто є суб'єктом впливу. Тут відіграють велику роль такі фактори, як соціальний статус особи, належність її до певної організації, вік, професія, популярність та ін. Вплив на людину буде ефективнішим, якщо він здійснюватиметься у присутності інших людей.

Міжособистісний взаємовплив залежить від ступеня визначеності чи невизначеності фактів і подій, завдяки яким приймаються ті або інші рішення. Дослідники виявили таку залежність: за умов високої визначеності завдань вірогідність зміни оцінок і думок менша, а адекватність їх вирішення вища; за умов

високої невизначеності завдань вірогідність зміни оцінок більша, адекватність менша

Суттєвим моментом взаємовпливу є стосунки симпатій та антипатій. Міжособистісні симпатії "нав'язують" більшу згоду, антипатії - - незгоду. **Симпатії** роблять людей більш "відкритими" до взаємовпливу, **антипатії**, навпаки, - ізолюють їх один від одного. Людина малосприйнятлива до думок та оцінок людей, яким вона не симпатизує. Причому антипатії можуть суттєво погіршувати сутність взаємовпливів. Тому оптимальними вважаються такі стосунки, які найменше пов'язані з симпатіями й антипатіями і спрямовані на ефективність діяльності.

Проте міжособистісні взаємовпливи можуть приводити і до характерологічних змін. У процесі спільного життя люди не тільки набувають загальних рис, що робить їх схожими один на одного, а й виробляють протилежні характерологічні властивості. Так, за даними досліджень, наявність у батька такої риси, як домінантність, спричинює формування в дитини зворотної риси - пасивності, але домінантність матері позитивно впливає на формування цієї риси в дитини.

Загалом закономірність міжособистісних стосунків, що демонструє зближення психологічних рис у людей, названо законом "міжособистісного уподібнення", а частковий його прояв - ефект "поляризації" особистісних рис - формується у процесі тривалих стосунків.

Гендерні відносини — «соціальні відносини, опосередковані статевою належністю», визначають «характер поведінки й поводження між особами різної статі при спілкуванні або здійсненні різних видів спільної діяльності».

Існують різні підходи щодо класифікації гендерних відносин. Р.Коннел використовує інституційний підхід структурування гендерних відносин через відносини влади, виробництва, емоційні та символічні відносини. Залежно від розподілу влади

Н.Лавриненко визначає патріархатні, матріархатні та егалітарні гендерні відносини. У одному з авторитетних гендерних словників така класифікація гендерних відносин розглядається крізь призму моделей сім'ї — матріархатної,

патріархатної та егалітарної (партнерської) відповідно. Оскільки сім'я – найперше та найважливіше джерело формування гендерних відносин, за аналогією можна розглянути гендерні відносини в інших соціальних інститутах, організаціях, сферах діяльності.

Отож, особливістю патріархатних гендерних відносин є авторитет батька, а побудова стосунків здійснюється на «патріархатних ідейних принципах панування-підлеглості, управління-залежності, сили-підкорення, агресивності-покірності».

У системі матріархатних гендерних відносин мати користується найбільшим впливом і найвищим авторитетом. Основи теорії матріархату вперше сформулював німецький історик Й.-Я.Бахофен, підґрунтям для поширення якої слугували археологічні артефакти, міфи, роль жінок у ритуалах, культу Великих Богинь, так звані «матріархатні міфи» тощо. Проте за цими даними неможливо стверджувати про реальну владу жінок у соціальному бутті, ту, яку мали чоловіки за патріархату, тому теорія матріархату – чоловічий винахід – роблять висновок ряд дослідників.

Потужним джерелом формування і відображення гендерних відносин у сучасному суспільстві є реклама та її візуально-вербальні образи, тексти і контексти. Проникаючи в усі сфери життя сучасного суспільства, реклама формує цінності, виховує смаки, пропонує нові образи та ролі для наслідування, актуалізує і легітимізує відносини між жінками і чоловіками, створює нові (штучні) потреби та пропонує усі можливі засоби для їх задоволення.

Як статусно-рольова взаємодія між індивідами, гендерні відносини мають «суб'єктивно-об'єктивний характер»: об'єктивний характер проявляється у тому, що кожен індивід живе в суспільстві, яке виробило певні норми, цінності, відносини, що стосуються жінок і чоловіків, тому це сприймається як зовнішнє утворення.

Суб'єктивний характер виражається у здатності кожної людини свідомо оцінювати і змінювати гендерні відносини. І, оскільки відносини «відтворюються, створюються і конструюються у процесі безпосередньої взаємодії між індивідами», то можливим є «процес деконструкції, зміни суті й механізмів відтворення соціально сконструйованих гендерних відносин». Переосмислення гендерних відносин та

потреби їх змін не завжди є безболісним процесом для особистості, він може викликати труднощі, переживання, психологічний дискомфорт тощо. Проте надзвичайно важливим для кожної людини є створення умов, за яких можна переглянути свої гендерні цінності, потреби та відносини і «перебрати» їх, як залежані речі у шафі, які, з одного боку, викинути шкода, з іншого – застаріли і стали неактуальними.

1.4. Форми поведінки особистості у міжособистісній взаємодії

Серед різноманітних поведінкових форм у міжособистісній взаємодії найбільшу увагу соціальних психологів привертають:

- деструктивні форми взаємодії,
- конфліктна взаємодія,
- взаємодія на основі дружби і любові,
- альтруїстична поведінка у взаємодії.

Деструктивні форми взаємодії- контакти, які ускладнюють або руйнують взаємини, згубно позначаються на партнерах. Ними є маніпулятивне спілкування, агресивна взаємодія, авторитарний стиль спілкування. Навіть мовчання може бути деструктивним, особливо якщо воно приховує важливу інформацію чи використовується як засіб покарання партнера. Деструктивну взаємодію можуть спричинити особистісні риси людини (хитрість, схильність до наклепів, упередженість, стереотип мислення, мстивість, цинізм та ін.). Така людина не обов'язково переслідує якісь особисті вигоди, а діє, піддаючись неусвідомлюваним мотивам самоствердження, суперництва тощо.

До феноменів, які підсилюють деструктивну взаємодію, належать агресія, упередження, обман, егоїзм.

Агресія- завдає фізичної, матеріальної чи моральної шкоди іншому, що супроводжується сильними емоційними переживаннями (гнів, досада, злорадство), експресивним оформленням (жести погрози, ворожість, нехтування, зневага).

Агресія (лат. — нападати) — індивідуальна чи групова форма деструктивних дій чи поведінки особистості, яка спрямована на використання сили, нанесення фізичної або психологічної шкоди людям і суперечить нормам існування у соціумі.

Готовність суб'єкта до агресивної поведінки розглядається як відносно стійка риса особистості — агресивність, неконтрольований вияв якої деструктивно впливає на взаємодію.

Агресивність може реалізовуватись у різноманітних формах — мстивість, ворожість, хамство, заздрощі, образи, сварки, погрози, нищівна критика. Все це збентежує, посилює напруженість співрозмовника, активізує у нього різні способи психологічного захисту. Навмисна агресія спричинює шкоду партнеру. Як правило, суб'єкт її заздалегідь усвідомлює наслідки свого вчинку, отримуючи потім задоволення від досягнення мети. Завдаючи болю, створюючи проблеми іншій особі, агресивна людина намагається підтримати свою високу самооцінку. Агресивна поведінка має ефект зараження. Якщо, наприклад, на зупинці транспорту у натовпі з'являється роздратована, обурена особа, у решти людей також підвищується тон розмови, з'являються погрозливі нотки.

Поняття "агресія" використовується в різних значеннях. Теорія інстинктів і потягів (У. Мак-Дугалл, З. Фрейд) тлумачить її як природну внутрішню властивість людини, форму поведінки, що визначається вродженими інстинктами і потягами. Згідно з цією теорією агресивна енергія періодично накопичується в індивіда, потребує вивільнення або трансформації. З. Фрейд у межах психоаналітичного підходу доводив, що поряд з інстинктом життя (Ерос) існує інстинкт смерті (Танатос). Тому, щоб уникнути саморуйнації, людина повинна позбутися пов'язаної з ним деструктивної енергії. На його думку, агресивна поведінка спрямовує у певне русло деструктивну енергію, знижуючи напруження. Нині теорію агресії як інстинкту не вважають актуальною.

Фрустраційні теорії агресії (Д. Доллард, Л. Берковіц та ін.) розглядають агресію як наслідок фрустрації (лат. — обман) — перешкоди цілеспрямованій дії людини.

Теоретичне ядро цієї теорії вибудовується на таких положеннях:

- агресія є суттєвою, але не єдиною відповіддю індивіда на фрустрацію;
- регулюють агресивну поведінку культура, звичаї, виховання;
- агресивна енергія не виробляється автоматично як внутрішній процес, вона є наслідком події, що відбувалася в навколишньому середовищі, поразки в досягненні мети;
- агресія пов'язана з покаранням: в одних випадках воно може посилити, а в інших — послабити чи взагалі не вплинути на її прояв.

Досліджуючи причини цього феномену, Л. Берковіц обґрунтував поняття "відповідні умови середовища (сигнали), що викликають агресію", яке є проміжним між поняттями "фрустрація" та "агресія". Фрустрація, на його погляд, не завжди і не відразу спричинює агресію, вона пробуджує у людини стан емоційної активації (гнів), який готує агресивну поведінку. Ця поведінка проявляється лише в наповненій агресивними сигнальними стимулами ситуації. Отже, джерелами акту агресії є гнів індивіда та зовнішні сигнали.

Згідно з теорією соціального навчіння (А. Бандура та ін.) агресії, як й інших форм поведінки, набувають у результаті індивідуального досвіду взаємодії. Людина вдається до агресії не тільки тому, що це може бути корисним, вона переймає її як модель поведінки, спостерігаючи за іншими людьми. Зрозуміти і дослідити агресію можна, підійшовши до неї не з точки зору фрустраційних умов і покарань, а з погляду заохочувальних її наслідків.

Агресивної поведінки можна навчитися шляхом моделювання, перебуваючи під впливом середовища. Це положення А. Бандура підтвердив таким експериментом: проглядаючи фільм, діти спостерігали агресивну і неагресивну поведінку дорослого щодо певних іграшок. Кожна модель поведінки мала два варіанти наслідків: покарання і винагородження. Різні групи дітей спостерігали одну з чотирьох моделей поведінки дорослого: агресію, що винагороджувалася; агресію, що каралася; неагресивну поведінку, яка винагороджувалася; неагресивну поведінку, що каралася.

На підставі аналізу результатів експерименту було зроблено такі висновки:

- діти, котрі спостерігали агресивну модель, були у своїх вчинках агресивніші, ніж їх однолітки, які спостерігали за протилежною моделлю поведінки дорослого;
- діти, котрі спостерігали агресію, що винагороджувалася, проявляли її частіше, ніж діти, які спостерігали агресію, що каралася;
- агресія дорослого, що каралася, відтворювалася дітьми в іграх з подібними іграшками.

Ці дослідження дали змогу з'ясувати причини соціальної агресії, що стало передумовою науково вивіреної профілактики цього явища, формування неагресивної моделі поведінки.

У міжособистісній взаємодії важливо врахувати чинники, що провокують соціальну агресію. Польові і лабораторні експерименти засвідчили зв'язок між переглядом телепередач, які показують агресивні дії і сцени насилля, з агресивною поведінкою. Зокрема, тестування індивідів віком 8, а потім 18 років виявило, що відносно висока агресивність вісімнадцятирічних індивідів співвідносилася з частим переглядом фільмів зі сценами насилля у восьмирічному віці. Серед інших чинників, які провокують агресивну поведінку, виокремлюють такі:

- норма відплати (вендети, кровні війни та ін.). У деяких культурах агресія, ворожість щодо іншого є нормою;
- ефект зброї. Якщо у людини є зброя, вона шукатиме можливостей її використати, тобто наявність зброї підвищує схильність до агресивної дії;
- страх покарання. Небезпека бути покараним знижує агресивність, проте на рецидивістів загроза покарання менше впливає;
- самоствердження. Вдаючись до агресивних вчинків, приниження іншого, людина стверджується сама.

Упередження. Зазвичай людина не усвідомлює чи не хоче усвідомлювати свого упередженого ставлення до партнера і розглядає його як наслідок об'єктивної оцінки конкретних фактів або вчинків.

Упередження—установка, що перешкоджає адекватному сприйманню повідомлення чи дії.

Нерідко упередження використовується індивідом для виправдання своїх дій стосовно іншого індивіда. Упереджена людина може свідомо засуджувати іншу чи негативно до неї ставитися. Упередження і дискримінація взаємопов'язані: дискримінація підтримує упереджене ставлення, а упередження схвалює дискримінацію. Соціальним джерелом упереджень є міжособистісна взаємодія. Наприклад, основою упереджень в управлінській взаємодії є думки керівників, що їх колеги, підлеглі безвідповідальніші й лінівіші, ніж ті є насправді. Упереджена установка сильніша в осіб з невисоким соціальним статусом або чие становище різко погіршилося. Боротися з упередженнями важко, вони не піддаються простим засобам профілактики. З метою протидії їм психологи радять орієнтуватися на ситуації співробітництва, зрівняння статусу; пропагувати соціокультурні моделі міжстатевої і міжрасової гармонії та ін.

Обман, неправда, егоїзм є особистісними рисами людини, що породжують деструктивну взаємодію, і формами такої взаємодії. Вони зумовлюють поведінку індивіда, спрямовану на отримання особистісної вигоди за рахунок інтересів інших осіб.

Обман- у взаємодії він проявляється як намагання приховати правду, переслідуючи корисні наміри.

Обман — свідоме намагання людини створити у партнера хибне, неправдиве, удаване уявлення про предмет обговорення.

Як і неправда, обман може бути еквівалентом омані, допускати і не допускати безпосередні перекиручення істини. Психологи вважають, що обман, неправду не варто ототожнювати з брехнею з таких причин (В. Знаков):

- брехня є комунікативним явищем, використовуваним для встановлення добрих взаємин із партнером;
- брехня є не стільки засобом навмисне перекирученого відображення дійсності, викривлення істини, скільки способом встановлення контакту з людиною;
- у брехні немає наміру обманути слухача, тобто вигадуючи, індивід не розраховує на те, що йому повірять;

- брехня не має на меті отримати вигоду, принизити співрозмовника, тобто вона відносно безкорисна;
- брехня приносить задоволення і насолоду від процесу придумування й інтерпретації вигадок;
- брехня може виконувати захисну функцію, позбавляючи людину тривоги і дискомфорту, а також функцію самозвеличення.

Психологічна природа брехні, тобто необхідність, можливість і намагання особи збрехати полягає не лише в соціальних причинах, що спонукають індивіда удаватися до маніпуляції, а й у його особистісних особливостях.

Суттєвий раціональний сенс містить афоризм, що напівправа є небезпечнішою за обман, бо його легше розпізнати, ніж напівправду. У міжособистісній взаємодії люди нерідко вдаються до ошукування з метою маніпулятивного впливу, намагаючись бути в центрі уваги. Обман та неправда образливі, рано чи пізно вони спричиняють руйнацію взаємин.

Егоїзм- часто є основою деструктивного спілкування. У міжособистісних взаєминах егоїстична людина висуває на передній план свої інтереси, мету взаємодії на шкоду інтересам співрозмовника.

Егоїзм (франц. *e'goïsme*, від лат. *ego* — я) — ціннісна орієнтація суб'єкта, яка зумовлює домінування в його взаємодії з Іншими особистих інтересів і потреб безвідносно до інтересів партнера по спілкуванню.

Егоїзм не є нейтрально індиферентною особистісною властивістю, він має наступальний, агресивний, мстивий і винахідливий характер. Егоїстичні люди не здатні до конструктивної взаємодії, оскільки наділені особистісними рисами, котрі перетворюють міжособистісні контакти на деструктивні відносини, що супроводжуються приниженнями, стражданнями, ускладненнями. Руйнацію стосунків спричиняють такі характерологічні особливості егоїстів:

- нехтування обов'язком, нормами моралі і закону; '
- виправдання обману, агресивних форм поведінки (помста, вбивство);

- приписування оточенню заздрості, егоїзму, цинізму, зрадливості, що робить неможливим використання у взаємодії з егоїстом тактики і стратегії співробітництва.

Егоїстичні устремління корисливого партнера можуть виражатися не тільки в намаганні здобути матеріальні переваги, а й додаткові психологічні вигоди, що проявляються у приниженні іншого. Реалізується це як намагання мати кращий вигляд на фоні співрозмовника.

Конфліктна взаємодія. У процесі взаємодії між її учасниками можуть виникнути часткові суперечності, іноді й антагонізм позицій, що є наслідком розбіжностей їх цінностей, цілей, мотивів. Ускладнення та загострення суперечностей є свідченням міжособистісного конфлікту.

Конфлікт (лат. *conflictus* — зіткнення) — зіткнення значущих, конкуруючих, несумісних чи протилежних поглядів, потреб, Інтересів і дій індивідів та їх груп.

На психологічному рівні суперечність проявляється в сильних негативних переживаннях учасників щодо ситуації, опонентів і себе. Конфлікт може спричинити зміну системи відносин і цінностей. У конфліктній ситуації люди по-іншому сприймають реальність, вдаються до невластивих їм дій. У конфлікт переростає не будь-яка суперечність, а така, в якій сходяться найсуттєвіші потреби, прагнення, інтереси, цілі людей, соціальний статус, престиж особистості.

Соціальна психологія зосереджується на таких аспектах, як усвідомлення конфлікту її учасниками; виокремлення соціально-психологічних складових, котрі зумовлюють внутрішню позицію конфлікту — сукупність мотивів, інтересів, цінностей, що спонукують індивіда, групу до участі в розв'язанні суперечностей; з'ясування причин і стадій формування суб'єктивного образу конфліктної ситуації та ін. Соціальна та індивідуальна значущість міжособистісного конфлікту може бути неспівмірною. За одних умов конфлікт виникає як результат відмінності базових цінностей, моральних якостей, особливостей світосприйняття індивідів, за інших — навіть через дріб'язкові причини. У міжособистісному конфлікті послаблюється здатність його учасників до саморегуляції, свідомого самоконтролю, знижується

стійкість до стресів і фрустрації, не рідкісними є афективні дії. Бувають ситуації, коли саме конфлікти допомагають розв'язати злободенні проблеми. Отже, конфлікти створюють напружені взаємини між людьми, переключають їхню увагу з безпосередніх проблем на "з'ясування стосунків", важко позначаються на їх нервово-психічному стані. Водночас вони можуть мати і творчу силу, якщо їх подолання поліпшує взаємини, сприяє взаєморозумінню між людьми. Позитивна роль конфліктної взаємодії полягає у зростанні самосвідомості й учасників, особливо якщо конфлікт виникає з приводу соціально значущої мети. Часто конфлікт формує та утворює цінності, єднає однодумців, є запобіжним клапаном безпечного, конструкти

Взаємодія на рівні дружби і любові. На перших етапах взаємодії, під час первинного контакту (на рівні сприймання), між людьми можуть виникнути специфічні емоційні відносини, котрі визначають привабливість одного індивіда для іншого. Ці відносини називають атракцією.

Атракція (лат. — притягування, привернення) — виникнення при сприйманні індивіда індивідом взаємної привабливості, розуміння і прийняття один одного у взаємодії, коли не тільки узгоджуються дії, а й встановлюються позитивні взаємини.

Атракція може вбирати в себе широку гаму почуттів, розгортаючись від простої симпатії до любові. Властиві їй близькість, прихильність виявляються як особлива установка на іншу особу, почуття дружби і любові.

Дружня взаємодія вважається найвищим рівнем кооперації індивідів.

Дружба — особлива форма міжособистісної взаємодії, яка характеризується індивідуально-вибірковими стосунками, взаємною прихильністю учасників спілкування, посиленням процесів афіліації, високим рівнем задоволеності міжособистісними контактами, взаємними очікуваннями позитивних почуттів.

Суттєвим чинником дружби є безпечне спілкування з іншим на інтимній дистанції, щирість у стосунках, відкритість почуттів, взаємний інтерес до справ іншого, активна взаємодопомога, максимальна відвертість, демонстрація взаєморозуміння, задоволення від взаємин.

Найбільшої інтимності міжособистісна взаємодія набуває у любові.

Любов — високий ступінь емоційно-позитивного ставлення до Іншої людини, стан сильного потягу до єднання з нею.

Закохана людина виявляє стійкі почуття (за психологічною природою вони суттєво відрізняються від дружніх почуттів), які фізіологічно, емоційно і морально засвідчують її бажання всіма своїми особистісно-значущими рисами бути представленою в життєдіяльності іншого, спонукати його до відповідних реакцій і потреб. Любов, кохання як глибоко інтимні почуття супроводжуються емоціями ніжності, захоплення, ревності, які кожен індивід залежно від індивідуально-психологічних особливостей переживає по-своєму.

Альтруїстична поведінка у взаємодії. Альтруїзм особистості набуває смислу тільки в соціальній діяльності, оскільки лише широкий соціальний контекст забезпечує його правильну інтерпретацію.

Альтруїзм (лат. alter — Інший) — надання допомоги, не пов'язане свідомо із власними егоїстичними Інтересами; вчинки, спрямовані на благо іншої людини; допомога іншому, що здійснюється без винагороди, без свідків, ціною можливих власних втрат.

Чистий (справжній, автентичний) альтруїзм не має свідків, не пов'язаний з винагородами, вдячністю. Великі гуманістичні вчення, класична література проповідують його як найвищу цінність людства, взірець. Але іноді альтруїстична поведінка виявляється лише на публіці, а вчинки зумовлені особистою вигодою.

Еволюційна психологія виокремлює два типи альтруїзму — захист роду, відданість йому і взаємна вигода. Представники її вважають, що людей потрібно вчити альтруїзму, оскільки гени егоїстичних індивідів виживають з більшою вірогідністю, ніж гени тих, хто собою жертвує.

Вважається, що альтруїзм може передаватися дітям як частина сімейного сценарію, звична модель поведінки через наслідування і через телевізійні просоціальні моделі впливу. Ефективнішим є навчання альтруїзму без залучення засобів зовнішньої стимуляції: заохочення і покарання, адже такі вчинки не підлягають матеріальним вимірам, їх здійснюють за велінням серця, совісті, честі.

Знання умов, які сприяють альтруїстичній поведінці, причин, що гальмують вияви альтруїзму, допомагають людям стати уважнішими до оточення.

1.5. Особливості прояву гендерних стереотипів у процесі спілкування

Гендерні стереотипи – стійкі для даного суспільства в даний історичний момент представлення про відмінності між чоловіками і жінками.

Гендерні стереотипи функціонують як на рівні індивіда, так і на рівні суспільства. Умовно, можна виділити два рівні впливу гендерних стереотипів:

- гендерна ідентичність,
- гендерні ролі.

Гендерні стереотипи формуються, як вважають дослідники, починаючи з раннього дитячого віку в процесі так званої соціалізації – засвоєння пануючих в даному культурному середовищі уявлень про правильну поведінку, розподіл здібностей і обов'язків тощо. Підсумком соціалізації є освоєння певної соціальної ролі.

Гендерні стереотипи часто діють як соціальні норми. Нормативне та інформаційний тиск змушує нас підкорятися гендерним нормам. Дія нормативного тиску полягає в тому, що ми намагаємося відповідати гендерним ролям, щоб отримати соціальне схвалення і уникнути соціального несхвалення. Про інформаційний тиск можна говорити, коли ми починаємо вважати гендерні норми правильними, тому що перебуваємо під впливом соціальної інформації. Ми живемо в культурі, де чоловіки зазвичай займаються одними речами, а жінки – іншими, де гендерні відмінності вважаються природними, а тому ми приймаємо гендерні ролі і підкоряємося їм.

Підпорядкування гендерних норм може спостерігатися у поведінці, але не в системі вірувань (поступливість), або і в поведінці, і в системі вірувань (схвалення, інтерналізації), або може визначатися бажанням бути схожим на однолітка або рольову модель (ідентифікацію). Люди в різного ступеня підпорядковуються

традиційним гендерним ролям, причому деякі надзвичайно полотипізовані у тих, хто мав досвід критичного переживання гендерної соціалізації, коли будь-яке відхилення від статевої ролі неминуче спричиняло за собою жорстокі соціальні наслідки.

Відповідність стереотипам, які стосуються поведінки й особистісних характеристик чоловіків і жінок, можна спостерігати в підлітковому і юнацькому віці. Очевидно, вплив суспільства проявляється в тому, що поведінка, яка відповідає гендерному стереотипу, вважається більш прийнятною, а відхилення від стереотипу може викликати осуд. Дівчата більшою мірою реагують на тиск із боку суспільства в силу своєї націленості на взаємини з навколишніми.

Слід зазначити, що комунікативні риси й стиль спілкування юнаків і дівчат не зовсім однакові. Це стосується й рівня товариськості, і характеру аффіліації.

На перший погляд хлопчики у завжди більш активні у спілкуванні ніж дівчатка. Почуття приналежності до групи однолітків і спілкування з ними для хлопчиків значно важливіше, ніж для дівчат. Однак розходження між статями в рівні товариськості не стільки кількісні скільки якісні. Зміст спільної діяльності й власний успіх у ній для хлопчиків значать більше, ніж наявність індивідуальної симпатії до інших учасників діяльності. Спілкування дівчат виглядає більш пасивним, зате більше виборчим і дружнім.

Стиль спілкування тісно пов'язаний з необхідністю підтримувати прийнятий культурою нормативний канон маскулінності або фемінінності.

Чоловічий стиль, традиційно орієнтований на підтримку статусу, зобов'язує приховувати свої слабості й підкреслювати досягнення й високі домагання. Жіночий стиль розрахований на зменшення соціальної відстані й встановлення психологічної близькості з іншими людьми. Така нормативна установка змушує чоловіків приховувати такі свої риси й проблеми, які виглядають фемінінними (наприклад, сором'язливість), що зменшує ступінь їхнього загального саморозкриття. Сором'язливість — найпоширеніша з комунікативних труднощів підлітків і юнаків. Особливо важко переживають її юнаки, оскільки сором'язливість вважається «не чоловічою» якістю. Щоб полегшити свої комунікативні труднощі, підлітки і юнаки використовують цілий ряд специфічних хитростей, стратегічних прийомів.

Багато авторів підкреслюють, що жінки на перше місце ставлять відносини між людьми, які проявляється й у більшій для жінок значимості спілкування.

Юнаки частіше, ніж дівчата, використовують шаблонні типи взаємодії. Вони в меншому ступені володіють прийомами й способами спілкування. Дівчата ж більш гнучкі й варіативні в спілкуванні. Більше прагнення дівчинок до спілкування показано й іншими дослідниками.

Чоловічий стиль спілкування із самого раннього дитинства виглядає більш активним і предметним. Чоловіки більш прямолінійні у своїх потребах, що робить їх більш зрозумілими й передбачуваними в порівнянні з жінками. Чоловічий стиль підкреслює незалежність, схильність до дій, характерний для людей, наділених владою, а жіночий — взаємозалежність. Чоловіки говорять із натиском, перебивають співрозмовника, твердіше дивляться в очі, рідше посміхаються. Правда, багато чого залежить від групи спілкування й позиції в ній чоловіка. У чисто чоловічих групах чоловіки посміхаються й сміються рідше, ніж жінки в чисто жіночих групах. Однак у змішаних групах чоловіки-лідери, спілкуючись із жінками-підлеглими, і чоловіки-підлеглі, спілкуючись із жінками-лідерами, посміхаються частіше, ніж жінки. Жінки ж (особливо в різностатевих групах) виявляють менш прямі способи впливу на співрозмовника — вони менше перебивають, більше тактовні й ввічливі, менш самовпевнені. Вони частіше задають питання, повторюючи їх, частіше виражають сумнів або заперечення із приводу своїх висловлень, щоб пом'якшити свою думку й виявити хоча б мінімальну підтримку іншому промовцю.

Чоловіче спілкування характеризується більшою емоційною стриманістю, прагненням до домінування, до креативних і раціональних способів взаємодії. Чоловіки спілкуються один з одним на більшій відстані, у них менше прийнято обійматися й особливо цілуватися. Це обумовлено, як думають деякі автори, страхом, що їх запідозрять у гомосексуалізмі. Правда, ці норми витримуються не у всіх країнах. У Марокко, як пише Ш. Берн, чоловіки вільно можуть ходити по вулицях, тримаючись за руки або навіть під лікоть. Для чоловіка зміст спільної діяльності важливіший, ніж індивідуальна симпатія до партнерів.

Жінки вільніше виражають свої емоції й почуття, у тому числі з особами протилежної статі, вони мають у своєму розпорядженні більший діапазон міжособистісних дистанцій, кожна з яких показує певний рівень близькості з людиною. Внаслідок більшої соціальної орієнтованості жінки чіткіше усвідомлюють ті тендітні зв'язки, які поєднують людей і роблять їхнє спілкування більше довірчим. Жіночий стиль спілкування пов'язаний з такими міжособистісними відносинами, для яких характерні соціально бажані стратегії поведінки, демонструючи які жінка опирається більшою мірою на інтуїцію.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ МІЖОСОБИСТІСНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У РАННІЙ ЮНОСТІ

2.1. Вивчення взаємозв'язку гендерних стереотипів та їх впливу на якість міжособистісних відносин та поведінку людини

Стереотип — це думка про особисті якості групи людей, що може бути надмірно узагальненою і неточною. З їхньою допомогою людина сприймає, «класифікує» інших людей по їхній приналежності до тієї або іншої групи, соціально-економічному класу або по їхніх фізичних характеристиках (стать, вік, колір шкіри й та ін.), наприклад підлітки, жінки /чоловіки, політики, безробітні й та ін. Стереотипи, у тому числі й гендерні, часто породжують занадто умовне й спрощене уявлення про людей, формують очікування й установки у відношенні інших, сприяють спрощеному сприйняттю й позбавляють вигід, пов'язаних з пізнанням окремої особистості.

Стереотипи усвідомлюються й здобуваються індивідом у ході соціалізації в тій групі, до якої він належить (батьків, приятелів, учителів, ЗМІ й та ін.). Причому навіть власні уявлення особистості про себе можуть бути тісно пов'язані зі стереотипами [25, 186].

Гендерний стереотип — це спрощений, стійкий, емоційно забарвлений вид поведінки й рис характеру чоловіків або жінок. Дані стереотипи проявляються у всіх сферах життя людини: самосвідомості, у міжособистісному спілкуванні, міжгруповій взаємодії. Вони дуже стійкі. Гендерні стереотипи набагато сильніше расових.

У сучасному світі в суспільній свідомості й практиках взаємодії гендерні стереотипи розглядаються як «щирі», як якийсь соціальний консенсус, застосовуваний при вирішенні проблем, для яких немає однозначних підтверджень й об'єктивних критеріїв. Гендерні стереотипи трансформуються в цінності й формують нормативні образи «істинної» фемінінності, маскулінності. Таким чином, існуюча норма поведінки перетворюється в приписання. Гендерні стереотипи визначають статусні характеристики чоловіків і жінок, закріплюючи домінуюче положення чоловіків і дискримінаційної практики відносно жінок.

Виділяють кілька груп гендерних стереотипів.

Перша група — стереотипи маскулінності-фемінінності. У стереотипному уявленні маскулінності приписуються «активно-творчі» характеристики, інструментальні риси особистості, такі як активність, домінантність, упевненість у

собі, агресивність, логічне мислення, здатність до лідерства. Фемінінність, навпаки, розглядається як «пасивно-репродуктивний початок», що проявляється в експресивних особистісних характеристиках, таких як залежність, тривожність, низька самооцінка, емоційність. Маскулінні характеристики зазвичай протиставляються фемінінним, розглядаються як протилежні, взаємодоповнюючі [25, 189].

Друга група гендерних стереотипів включає уявлення про розподіл сімейних і професійних ролей між чоловіками й жінками. Для жінки найбільш значимою соціальною роллю вважається роль домогосподарки, матері. Жінці пропонується знаходження в приватній сфері життя — дім, народження дітей, на неї покладають відповідальність за взаємини в родині. У німецькій мові існує приказка про чотири «К», що відбиває стереотипне уявлення про соціальну роль жінки. Переводиться вона як: «кухня, церква, дитина, плаття». Чоловікам пропонується включеність у громадське життя, професійна успішність, відповідальність за забезпечення родини. Найбільш значимими соціальними ролями для чоловіка є саме професійні ролі [25, 190-191].

Третя група стереотипів визначається специфікою змісту праці. Відповідно до традиційного уявлення передбачається, що жіноча праця повинна носити виконавський, обслуговуючий характер, бути частиною експресивної сфери діяльності. Жінки найчастіше працюють у сфері торгівлі, охорони здоров'я, освіти. Для чоловіків можлива творча й керівна робота, їхня праця визначається в інструментальній сфері діяльності [25, 193].

Гендерні стереотипи сформувалися на підставі сприйняття й тлумачення статевих розходжень у різні історичні періоди, у різних культурах, а також у результаті століттями існуючого розділу праці. У суспільстві існувало «табу на подобу», що затверджувало й підтверджувало існування статевих розходжень, а також розходжень у соціальних ролях чоловіків і жінок, детермінувало гендерну нерівність.

Гендерні стереотипи виступають генеральними угодами про взаємодію «чоловічого» і «жіночого». Позитивним у дії гендерних стереотипів вважають

підтримку міжособистісного й міжгрупового взаєморозуміння й співробітництва. Культурні стереотипи повинні бути одночасно ригідні й гнучкі, щоб, з однієї сторони забезпечувати стійкість уявлень, з іншого боку — не зупиняти розвиток суспільства.

У чому негативний вплив гендерних стереотипів? Гендерні стереотипи можуть негативно позначатися на самореалізації чоловіків і жінок, виступати бар'єром у розвитку індивідуальності. Дотримання гендерних стереотипів часто пов'язане з механізмами повинності, тобто самореалізація й самовираження неможливе, якщо діяльність виконується на підставі почуття обов'язку. У подібній ситуації не враховуються особисті інтереси, губиться почуття «Я», формується покірність і залежність. Подібне самовідчуття й самосприйняття не відповідає ідеям самореалізації й вільного вибору [26, 154].

Але навіть індивід, який визнає свою незалежність від гендерних стереотипів, може їх дотримуватись на несвідомому рівні. Так гендерні уявлення перетворюються в пророцтва, які самовиконуються. Пророцтво, яке само виконується — це неусвідомлене, внутрішнє переконання людини, установка стосовно будь-яких об'єктів або подій, яке реалізуються в реальній поведінці. Маючи неусвідомлювані установки стосовно самого себе, індивід зовні заявляє незалежність від гендерного стереотипу, але вносить його у своє життя, реалізує стереотипне уявлення

2. Проведення експериментального дослідження

Мета дослідження полягає в тому, щоб встановити взаємозв'язок між гендерними стереотипами й процесом спілкування в старшому підлітковому віці. Дослідження проводилося у травні 2019 року серед студентів Національного медичного університету ім. О. О. Богомольця: 48 чоловік у віці 17-20 років.

У нашому дослідженні ми застосовували наступні методики:

1. Методика «Опитувальник для оцінки образів «Ідеальна дівчина / Ідеальний юнак».
2. Методика «Опитувальник « Я-Дівчина/ юнак».

3. Методика «Опитувальник С.Бем». (Див. додаток III) Методика Сандри Бем використовується для виявлення наявних маскулінних та фемінінних рис у досліджуваних.
4. Методика «Діагностика міжособистісних відносин (ДМВ). Дана методика дозволяє провести більш поглиблену діагностику тих характеристик особистості, які стосуються міжособистісних відносин. Ми включили дану методику в наше дослідження, з урахуванням того, що в ранньому юнацькому віці спілкування має важливе значення для розвитку особистості. Метод діагностики міжособистісних відносин являє собою опитувальник, у якому короткі характеристики відображають індивідуальний стиль спілкування конкретної людини з навколишніми. Основою для створення методики послужив тест американського психолога Т. Лірі, послідовника ідей Г.С.Саллівена. Оперуючи своєю вчителькою Зигмундовою Фрейдом, що виводить властивості особистості в основному із проблем раннього дитинства в контексті неусвідомлених еротичних переживань, Саллівен розумів формування особистості як процес, у якому найважливіша роль приділяється думці значимих для даного індивіда навколишніх осіб, під впливом яких відбувається його персоніфікація, тобто формування особистості ідентифікація зі значимими іншими. У процесі взаємодії з оточенням особистість проявляється в певному стилі міжособистісної поведінки. Реалізуючи потребу в спілкуванні й здійсненні своїх бажань, людина погоджує свою поведінку з оцінками значимих інших на рівні усвідомленого самоконтролю. А також (не усвідомлено) із символікою ідентифікації. Ґрунтуючись на даній концепції, американський психолог Тімоті Лірі систематизував свої емпіричні спостереження у вигляді 16 варіантів міжособистісної взаємодії й використовував свою методику в основному в умовах клініки. Цей тест модифікований Людмилою Собчик. Модифікація тесту й адаптація його до потреб практичного психолога укладається в переробці опитувальника, представленого у вигляді 128 характеристик, у поділі факторів на 8 різнонаправлених по своїй сутності октантів, у створенні нової сітки, зручної

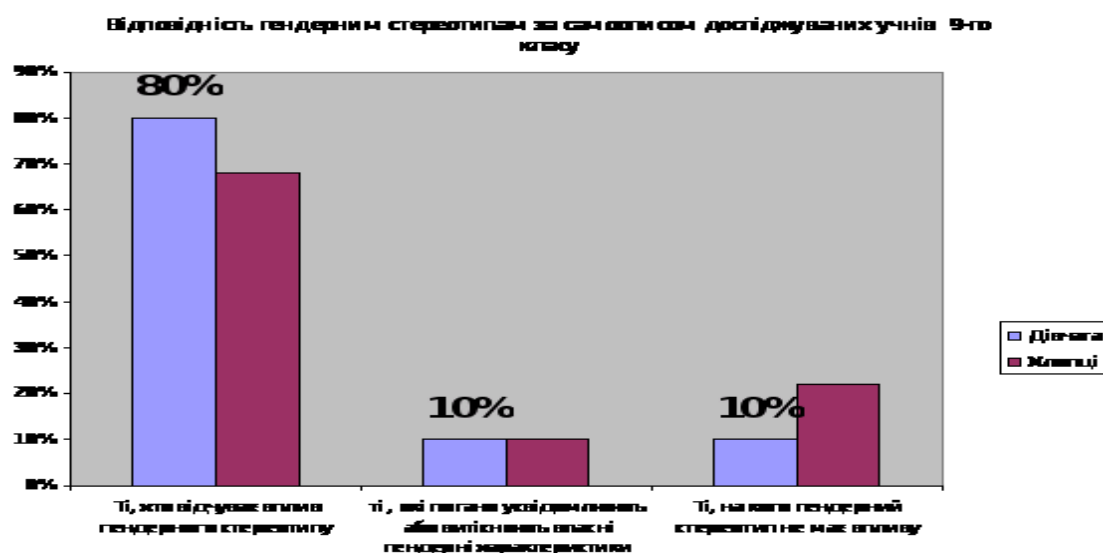
для реєстрації відповідей і швидкого обрахування отриманих даних, у розвороті показників методики за годинниковою стрілкою. Опитувальник методики представлений у вигляді 128 характеристик. Випробуваний повинен на реєстраційній сітці закреслювати хрестиком номера, що відповідають тим рисам, які він у себе знаходить, залишаючи не закресленими інші номери.

3. Психологічний аналіз та інтерпретація результатів дослідження

Дослідження впливу гендерних стереотипів на міжособистісне спілкування юнаків розпочалося з методики «Я – дівчина/юнак», оцінка характеристики відповідного або невідповідного гендерного стереотипу носить суб'єктивний характер, тобто визначається самим досліджуваним. Однак, як правило, студенти 1-3 курсів добре класифікують самоописи як стереотипні/нестереотипні, орієнтуючись на традиційні уявлення про мужність - жіночність. У результаті проведеної методики ми одержали наступні результати: 22,0% юнаків і 10,0% дівчат характеризують себе, як особистість, на яку не впливають відповідні гендерні стереотипи. За результатами ми виділили ще одну категорію учнів — це ті які погано усвідомлюють або витісняють власні гендерні характеристики: 10,0% хлопчиків і 10,0% дівчат.

Наступна категорія студентів — це ті, які відповідають гендерному стереотипу: 68 % хлопчиків і 80,0% дівчат. Аналізуючи дані, ми одержали, що дівчата частіше характеризують себе як підвладних гендерному стереотипу, ніж юнаки.

Діаграма 2.1.

Далі ми використовували **опитувальник для оцінки образів «Ідеальна дівчина» («Ідеальний юнак»)**. Методологічною основою дослідження гендерних стереотипів є концепція психосемантичного вивчення свідомості. У завдання психосемантики входить реконструкція індивідуальної системи значень, через призму якої відбувається сприйняття суб'єктом світу, інших, самого себе. Під психологічною структурою значень, розуміється система співвіднесення й протиставлення слів у процесі їхнього вживання в мовній і пізнавальній діяльності. У системі уявлень кожної людини є специфічні, властиві тільки їй складові, обумовлені її індивідуальним досвідом. Наприклад, образи «ідеального чоловіка або дружини», «справжньої жінки або справжнього чоловіка», формуються завдяки власному досвіду, який завжди унікальний, і спричиняються формуванням критеріїв, «мірок», з якими індивід підходить до оцінки себе й інших. У даній роботі досліджується така детермінанта індивідуальної свідомості суб'єкта, як гендерна приналежність (сукупність вимог, приписань, норм, відмінних якостей, які характеризують юнаків і дівчат).

Методологічним інструментарієм був обраний один з методів експериментальної психосемантики — метод особистісних семантичних диференціалів, побудований на базі прикметників і деяких описових тверджень, які означають риси особистості й характеру й орієнтований на оцінку іншої людини.

Процедура проведення дослідження за допомогою методу особистісного семантичного диференціала стандартна. По безлічі біополярних і уніполярних шкал, утворених «особистісними» прикметниками й описовими характеристиками, оцінюються задані образи, які піддаються потім факторному аналізу.

У результаті проведеного дослідження ми одержали такі дані — ідеальному образу юнака на відміну від дівчат відповідають наступні середні показники в групі юнаків і дівчат по 10 наведеним нижче факторам.

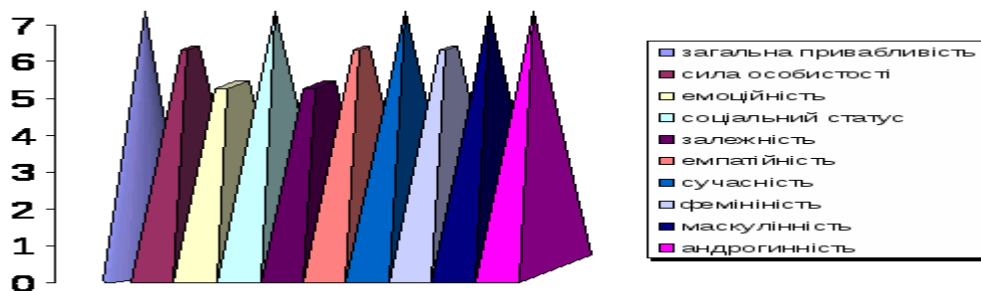

Рис.2.2. Ідеальний образ юнака за відповідями студенток 1-2 курсів

Діаграма 2.3.

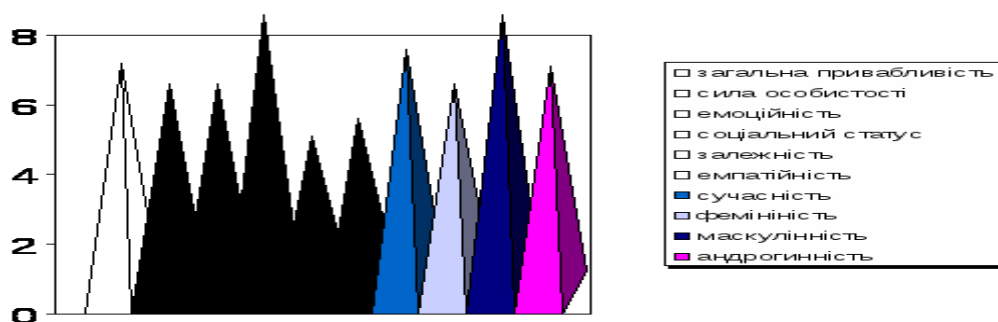

Рис. 2.3. Ідеальний образ юнака за відповідями хлопців-студентів 1-2 курсів

Ідеальному образу дівчини на відміну від юнака відповідають наступні середні показники.

Діаграма 2.4

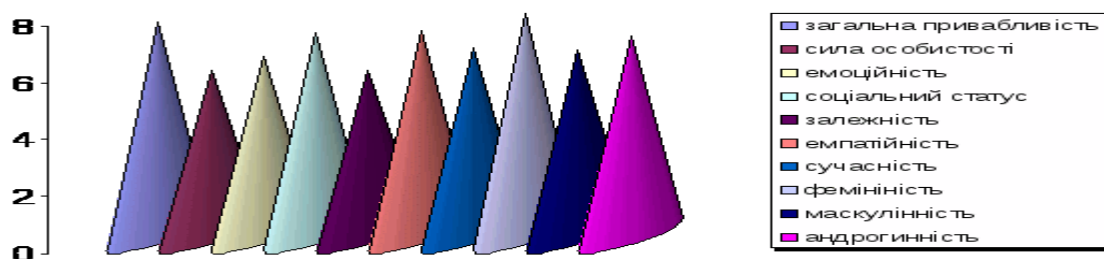

Рис. 2.4. Ідеальний образ дівчини за відповідями студенток 1-2 курсів

Діаграма 2.5.

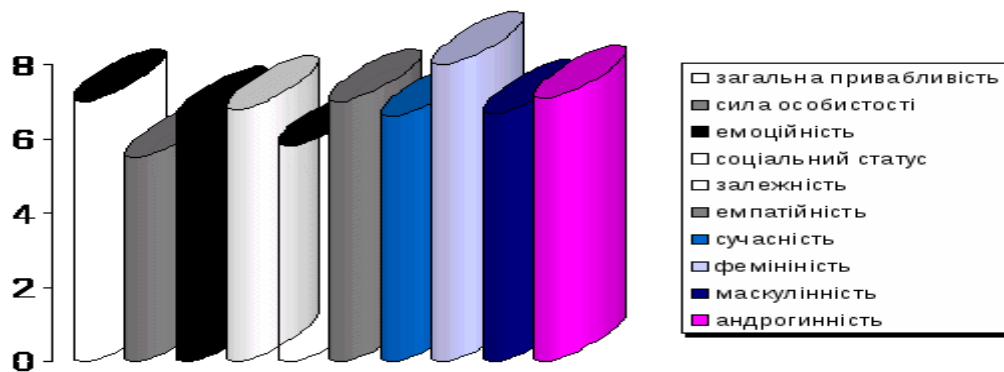

Рис. 2.5. Ідеальний образ дівчини за відповідями хлопців-студентів 1-2 курсів

У цілому в групі можна виділити стереотипний образ ідеального юнака із середніми показниками по факторах:

1. Оцінки (загальної привабливості) - 74,6%
2. Сила особистості - 65%,
3. Емоційність - 55%
4. Соціальний статус - 77%
5. Залежність - 54%
6. Емпатійність - 62,5%
7. Сучасність - 77,45%
8. Фемінінність - 65,25%
9. Маскулінність - 67,75%
10. Андроґінність - 66,52%,

А також образ ідеальної дівчини:

1. Оцінки (загальної привабливості) - 74,12%
2. Сила особистості - 58,85%
3. Емоційність - 63,15%
4. Соціальний статус - 71,5%
5. Залежність - 58,6%
6. Емпатійність - 71,5%
7. Сучасність - 66,8%
8. Фемінінність - 78,4%
9. Маскулінність - 65,5%

10. Андрогинність - 70,62%

На думку юнаків, ідеальний юнак на відміну від дівчини має загальну привабливість, силу особистості, більше важливий соціальний статус, сучасність, але різниця між фемінінними й маскулінними якостями незначна. Юнаки вважають, що ідеальна дівчина повинна бути емоційною, емпатійною, також має відрізнятися фемінінністю, та більш високою андрогинністю.

Використовуючи опитувальник Сандри Бем і методику «ДМВ» ми одержали наступні результати: 100% юнаків за методикою С.Бем мають андрогинність. Андрогинія – сполучення традиційно жіночих і чоловічих рис – значима психологічна характеристика людини, яка визначає її здатність варіювати поведінку залежно від ситуації; вона допомагає формуванню стабільності до стресів, сприяє досягненню успіхів у різних сферах життєдіяльності. Незважаючи на те, що на даних курсах й у дівчаток і в хлопчиків була виявлена андрогинія, але в дівчаток незначно переважали фемінінні якості, а в хлопчиків маскулінні. Використовуючи методику «ДМВ» ми отримали результати, які підтверджують, що 50% дівчат мають маскулінні риси особистості, а 25% хлопчиків фемінінні. Порівнявши результати по шкалах «маскулінності і фемінінності», отримані за опитувальником С.Бем і тестом ДМВ, подібні значення можна розглядати як показник стабільності маскулінних і фемінінних характеристик у структурі ідентичності. 50% дівчат і 75% хлопчиків мають подібні значення по даних шкалах, отже можна говорити про те, що даний показник є стійкою характеристикою фемінінності і маскулінності в структурі ідентичності

Отримані дані говорять про наявність психологічних статевих розходжень між хлопчиками й дівчатками. 76 % дівчат більше хочуть додержуватися власних уявлень про жіночність, вони більш фемінінні, експресивні й менш інструментальні. Дівчатки більш довірливі, натомість 84 % хлопчиків більше схильні до прикрашання себе (що погоджується зі стереотипами про мужність-жіночність).

Цікаво те, що дівчата — 54% — приблизно рівною мірою із хлопчиками — 58% — хочуть бути схожими на ідеальних чоловіків. Це можна пояснити або високою цінністю для дівчат якостей, якими вони наділяють ідеального чоловіка, або деякою

фемінізацією образу ідеального чоловіка дівчатами. Порівнявши результати методики «ДМВ» і методики С.Бем ми одержали: дівчата й хлопчики з тенденцією до фемінінності уникають контактів з людьми й мають обмежене коло контактів, уникають брати на себе відповідальність за прийняття рішень, обережні при встановленні близьких інтимних відносин. У дівчат і хлопчиків з тенденцією до маскулінності велике коло контактів, вони легко вступають у взаємини, мають середній рівень контролю, беруть на себе відповідальність при прийнятті рішень, схильні встановлювати близький взаємини.

Таким чином, ми можемо зробити висновок про те, що виділені нами показники гендерних стереотипів у міжособистісних відносинах виявляють міцний взаємозв'язок, у своїй сукупності визначаючи успішність розвитку особистості в юнацькому віці.

При зіставленні ступеня сформованості статево-ролевої ідентичності з рівнем спілкування виявилось, що хлопчики й дівчата розрізняються за рівнем розвитку психологічних властивостей, які входять у загальнопоширені уявлення про маскулінність – фемінінність, а також інструментальності й експресивності. Причому відповідність статево-ролевим стереотипам у хлопчиків набагато важливіше для встановлення продуктивного спілкування й подальшого особистісного розвитку, ніж у дівчат. Дівчатам простіше будувати свою статево-ролеву ідентичність, тому що м'якість, розмитість стереотипу «справжньої жінки» залишає їм більшу свободу. Більше того, оволодіння дівчатами інструментальними якостями розширює діапазон їхньої поведінки й позитивно впливає на здатність до адаптації в суспільстві, яке динамічно змінюється.

Знання, вимірюване ступенем диференційованості уявлень про чоловічу й жіночу поведінку, і засвоєння статевих стереотипів, вимірюване ступенем ідентифікації себе із представниками своєї статі, позитивно впливають на процес спілкування й розвиток особистості в цілому.

ВИСНОВОК

Як показує практика, причини труднощів юнаків, які можна пов'язати із труднощами освоєння нових відносин, нового періоду в житті людини, багатогранні і можуть бути представлені комплексами у різноманітних сполученнях. Багато дослідників, зауважують, що важко складаються відносини юнаків з батьками й однолітками, важко засвоюється процес навчання в школі, а це в свою чергу важко диференціювати від міжособистісних відносин з однолітками, батьками й учителями, труднощами, обумовленими розвитком самосвідомості. Пережиті труднощі й проблеми хлопчика або дівчини пов'язані з найбільш важливими змінами й психологічними надбаннями цього віку. У той же час труднощі, які виявляються в

юнака, не відображають цілком і повністю його позицій і вчинків, до них не можуть бути зведені всі устремління й прояви його активності.

Сьогодні гендерні стереотипи міняються, по-різному в різних верств суспільства. Так стереотип жіночності, який зложився ще в XIX ст., залишається популярним дотепер (особливо в чоловіків): жінка повинна бути ніжною, гарною, м'якою, ласкавою й у той же час пасивною й залежною. Але, за уявленнями сучасних жінок, їм треба бути розумними, енергійними, заповзятливими — тобто мати чоловічі якості.

Стереотип маскулінності також змінився: традиційно в нього входили фізична сила, придушення ніжності, функціональне відношення до жінки, нестриманість, вираження гніву і пристрасті. Сучасний портрет інши: інтелект цінується вище фізичної сили, допускається прояв ніжності й щиросердечної тонкості, потрібне приборкання «грубих» почуттів, хоча в менш освічених людей стереотип маскулінності залишається більш традиційним (наприклад, як у юнаків).

У юнацькому віці гендерні проблеми здобувають особливу актуальність у період навчання в новому навчальному закладі, коли студенти стоять перед вибором свого подальшого життєвого шляху й сфери професійної діяльності. У суспільстві усе ще досить стійкі стереотипи про те, що для жінок головними соціальними ролями є не професійні, а сімейні ролі (мати, господарка). Таким чином, ми можемо зробити висновок про те, що виділені нами показники спілкування й показники гендерних стереотипів у міжособистісних відносинах виявляють міцний взаємозв'язок, та у своїй сукупності визначаючи успішність розвитку особистості в старшому підлітковому віці.

На думку юнаків ідеальний хлопець на відміну від дівчини має загальну привабливість, силу особистості, більше важливий соціальний статус, сучасність, але різниця між фемінінними й маскулінінними якостями незначна. На думку юнаків ідеальна дівчина повинна відрізнятися емоційністю, емпатійністю, фемінінністю, більш високою андрогінністю.

Гендерні стереотипи дуже впливають на процес спілкування. Відповідність гендерному стереотипу формує впевненість у собі, розширює коло контактів,

полегшує процес спілкування, а невідповідність гендерному стереотипу утрудняє встановлення близьких відносин, звужує коло контактів.

Таким чином, ми можемо зробити висновок про те, що виділені нами показники процесу спілкування й показники гендерних стереотипів у міжособистісних відносинах виявляють міцний взаємозв'язок, у своїй сукупності визначаючи успішність розвитку особистості у юнацькому віці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Берн Шон. Гендерная психология. - СПб.: прайм - ЕВРОЗНАК, 2001. - 320 с.
2. Гендерний аналіз українського суспільства. К.,1999.
3. Говорун Т.В. Кікінежді О.М. Стать та сексуальність: психологічний ракурс. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 1999. — 380с.
4. Городнова Н.М. Гендерний розвиток особистості. Методичний посібник. К.: Шк. Світ, 2008 — 128 с.

5. Городнова Н.М. Статеворольова соціалізація підлітків в сучасній школі // Неперервна професійна освіта: теорія і практика Науково-методич. Ж-л № 3, 2001, С. 56-63
6. Городнова Н.М. Вплив біологічних та соціальних чинників на формування статевих ідентифікацій // Неперервна професійна освіта: теорія і практика Науково-метод. журнал № 3, 2002 С. 161-169.
7. Мишель А. Долой стереотипы! Преодолеть сексизм в школьных учебниках. — Париж: ЮНЕСКО, 1991
8. Пекинская декларация: [15 сент. 1995г., Пекин, Всемирная конференция по положению женщин] // Консультант: Повнотекстова нормативно-правова база даних.
9. Пол. Гендер. Культура. / Под ред. Э.Шоре, К.Хайдер. — М., 1999.
10. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина // Конституція України—К., 1996-С. 9-22.
11. Психологический анализ детской сексуальности /З.Фрейд, К.Абрахам, К.-Г.Юнг и др./Пер. с нем. — СПб.: Союз, 1997. — 223 с.
12. Клецина І. С. «Практикум з гендерної психології»
13. «Чоловіки з Марса, жінки з Венери» Джон Грей
14. <https://works.doklad.ru/view/Rf3MPAzAgGU/3.html>
15. <https://works.doklad.ru/view/yR8JVDcIpx0.html>
16. Пайнс Э., Маслач К. Практикум по гендерной психологии. — СПб.: Питер, 2000
17. <https://works.doklad.ru/view/xDnxtsAWR6s/2.html>
18. <https://nsportal.ru/vuz/psikhologicheskie-nauki/library/2012/10/21/mezhlichnostnoe-otnoshenie-v-yunosheskom-vozhrazhe>
19. https://www.bibliofond.ru/view.aspx?id=473144#_Toc264819801
20. <https://studfiles.net/preview/4495536/>
21. http://geolike.ru/page/gl_7833.htm
22. https://pidruchniki.com/1098120539132/psihologiya/altruyistichna_povedinka_v_zhivoti
23. <http://slavutajournal.com.ua/arxiv-nomeriv/slavuta-vipusk-4-5-2011/genderni-stereotipi-v-suchasnomu-ukraïnskmu-suspilstvi/>
24. Л.Ю. Якименко, В.О. Луценко, м. Київ «Особенности межличностных отношений в детском коллективе»
25. Введение в гендерные исследования. Часть 1. Учеб. пособие / Под ред. И. Жеребкиной. — Харьков, СПб., 2001. — 707 с.
26. Дуткевич Т.В. Загальна психологія: (Конспект лекцій): Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Кам'янець-Подільський держ. педагогічний ун-т. Кафедра психології. — Кам'янець-Подільський, 2002. — 96с.

